

Neposredna demokracija bo samonikla ali pa je ne bo

¹ Znotraj vstajniškega momenta so temo neposredne demokracije odpirale različne skupine: že dolgo prisotni anarhistična skupnost (glej: <http://www.a-federacija.org/2012/12/06/ne-diskriminiramo-vsi-so-gotovi/>) in Delavsko-punkerska univerza (glej: <http://www.dpu.si/zahteve-delavsko-punkerske-univerze-vladi-republike-slovenije-in-poziv-k-udelezbi-na-ljudski-vstaji-v-petek-21-12-2012/>), na novo nastali Vseslovenska ljudsta vstaja (VLV) (glej: <http://www.vlv.si/manifest-vseslovenske-ljudske-vstaje/>) in del vladajoče elite v obliki Odbora za pravično in solidarno družbo, ki se je pilepil na vstajo (<http://odbor.si/manifest/>).

² Primer uspele zlorabe referendumov za znanje človekovih pravic je referendum o družinskem zakoniku, ki ga je ob podpori konservativnih strank izpeljala Civilna iniciativa za družino in pravice otrok.

Protesti proti mariborskemu županu konec leta 2012, ki so se kot izraz splošnega nezadovoljstva s političnim in socialno-ekonomskim položajem nato razširili po vsej državi, so v središče javne razprave postavili temo, ki prej v splošni javnosti ni bila deležna posebne pozornosti. Neposredna demokracija je čez noč povsem nenadejano postala ena osrednjih tematik v medijih in politiki; ne samo to, postala je tudi del spontanega in obveznega konsenza vseh, ki so se želeli umestiti v novih političnih razmerah, bodisi da je šlo za že uveljavljene politične stranke, ravnokar vznikle pobude, porajajoče se druge politične pobude ali že dalj časa aktivne pobude in organizacije, ki delujejo na področju avtonomnega in samoorganiziranega političnega delovanja.¹

Sama vsebina zahtev, različnih izjav in celotne razprave je zelo jasno pokazala, da se za uporabo koncepta neposredne demokracije lahko skriva marsikaj, vključno s povsem nedemokratičnimi političnimi agendami, katerih sestavni del so težnje po zanikanju temeljnih človekovih pravic. Tako so kot zagovorniki in protagonisti neposredne demokracije poskušali dobiti svoj prostor tudi posamezniki, povezani s Civilno iniciativo za družino in pravice otrok in društvom Harvardi. Omenjena politična subjekta na tem mestu omenjamo, da bi ilustrirali potrebo po jasni opredelitvi temeljnih izhodišč politike neposredne demokracije. Obe združbi sta se v preteklosti aktivno angažirali zoper širitev obsega pravic družbenih manjšin – Civilna iniciativa na primer proti pravicam skupnosti LGBT – pri čemer sta kot instrument delovanja uporabljali tudi referendumsko odločanje. Če tega nista počeli v praksi, pa k temu težita na deklarativni ravni.² Harvardi, ki so prej simptom latentne družbene nestrpnosti kakor relevanten politični akter, so se ravno prek koncepta neposredne demokracije znova skušali pritihotapiti na parket uradne politike, potem ko so bili pred leti neuspešni z odkritim

spodbujanjem nacionalno šovinističnih idej.³ Umiritvi protestov, ki jo je pričakovano prinesla kombinacija protestniške utrujenosti in navidezne menjave oblasti, je sledila tudi vmitev javnega diskurza v stare tirnice in govor o neposredni demokraciji se je znova omejil na razprave o referendumu kot osrednji ali celo edini obliki neposrednega soodločanja ljudi o javnih zadevah.⁴

Jasna je torej potreba po tem, da razpravo o neposredni demokraciji odpremo na novo ter jo s tem iztrgamo primežu uveljavljenih idej. Ta odprtost nam bo morda omogočila, da je ne razumemo več zgolj kot utopično idejo, ki jo je v praksi nemogoče realizirati, temveč kot nekaj, kar je obstoječe in realno mogoče uveljaviti v že obstoječih družbenih razmerah. V tej perspektivi lahko celo prepoznamo nekatere obrise neposredne demokracije tam, kjer jih zaradi uveljavljenih predstav niti ne bi iskali, med drugim v praksi AKC Metelkova mesto in specifičnih strukturah, ki so tam v dolgih letih vzniknile, vendar kot take še niso dovolj prepoznane, kaj šele raziskane.

Demokracija? Katera demokracija?

Najprej se lotimo samega pojmovanja demokracije, besede, ki je tako rekoč vseprisotna in ki naj bi jo vsi razumeli. Predstava o (parlamentarni) demokraciji, ki prevladuje v javnem diskurzu, je predstava o nečem trdnem, tako rekoč nespremenljivem sistemu. A demokracija ni zgolj nabor v ustavi in drugih pravnih dokumentih zapisanih političnih institucij, postopkov in predpisov. Ne glede na močno razširjene predstave koncept demokracije nikoli ne označuje nekega stanja, temveč se vedno nanaša na specifične principe dinamike in mehanizme urejanja odnosov v skupnosti. Nanjo je treba gledati kot na proces, ki mora nujno temeljiti na radikalnem uveljavljanju človekovih pravic, kot politični sistem pa mora nujno razvijati občutljivost za specifične potrebe ljudi. Posledično velja, da sleherna ureditev, ki zase trdi, da je demokratična, ne sme biti trdna, ampak nasprotno, biti mora gibka in dinamična ter s tem odražati realnost družbe same, ki je polna številnih razlik in konfliktov (Nijeboer in Verhulst, 2007: 7–9). Politična ureditev, ki sama sebe razume za že uresničeno demokracijo, se kaj kmalu lahko poslovi od svoje demokratičnosti, saj preprosto spregleda dejstvo, da se družba razvija. Posledično kot politični sistem degenerira ter postane kot celota nedemokratična tudi v tistem segmentu ureditve, kjer je bilo prej vendarle mogoče govoriti o določenih demokratičnih principih.⁵

Širitvi področja človekovih pravic lahko v modernem obdobju sledimo v treh valovih. Po prvi svetovni vojni se je v zahodnem svetu uveljavljala prva generacija človekovih pravic – pravica do splošne in enake pravice za moške in ženske –, saj se rado pozablja, da še pred stoletjem ženske niso imele volilne pravice, prav tako pa je obstajala volilna diskriminacija v korist bogatih na podlagi premoženjskega stanja (Lešnik, 2000: 113–123). Obdobje med svetovnima vojnama je prineslo

³ Poleg navedenega referenduma je zgolj iz oglada spletni strani obeh pobud in preleta nekaj naslovov prispevkov jasno razvidna njihova omejitvena in izključevalna usmeritev do manjšin, ki nima nikakršne povezave z razvojem neposredne demokracije: »Otroci v istospolnih skupnostih prikrajšani!«, »Cigani in ciganska problematika v Republiki Sloveniji«. Dostopno prek: www.24KUL.si in www.hervardi.com. Še večjo skrb zbuja dejstvo, da je njihovemu delovanju, ki temelji na izključevanju drugačnosti, podal legitimnost sam Državni zbor z vabilom na posvet o neposredni demokraciji z naslovom Pogovor glede ustavnih institutov, ki se nanašajo na neposredno demokracijo, 3. aprila 2013.

⁴ Za analizo vstaje in vstajniškega gibanja glej na primer: Pavlišič, A. (2013): *Mediji ponovno gradijo legitimnost politike, ki so jo ustaje razgradile*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/45/vstaje/#1>; Janovič, N. (2013): *Upori in alternativne politične prakse (analiza, teza, intervencija)*. Dostopno prek: <http://delikatesabynikolajanovic.wordpress.com/2013/04/24/upori-in-alternativne-politice-prakse-analiza-teza-intervencija/> (10. junij 2013).

⁵ V času gospodarske krize in v odnosu do antisistemskih gibanj se zahodne parlamentarne demokracije brez sramu poslužujejo vseh tistih nedemokratičnih oblastnih mehanizmov, ki jih sicer očitajo preostalemu svetu; odločilna politična vloga neizvoljenih organov, izključitev ljudstev iz političnega odločanja, vsiljevanje strukturnih reform, omejevanje svobode govora in združevanja, nadzorovanje, policijska represija in politično motivirani sodni pregoni protestnikov so tako postali že povsem vsakdanja politična praksa v Evropski uniji.

⁶ Za podatke o neenakosti med spoloma glej na primer: de Bonfils, L. in dr., (2013): *Gender Equality Index – Country Profiles*. Vilnius. European Institute for Gender Equality.

tudi začetek uresničevanja druge generacije človekovih pravic – splošnih socialnih pravic v obliki socialne države, ki naj bi vsakemu posamezniku omogočile enakopraven dostop do izobraževanja, zdravstva in temeljne socialne varnosti (ibid.: 92–95). V drugi

polovici 20. stoletja so se začele uresničevati zahteve tretje generacije pravic – na eni strani so to pravice do čistega okolja in sonaravnega razvoja, na drugi pravice družbenih manjšin do drugačnosti in enakovredni vključenosti v družbo. Vse te pravice nikoli niso bile preprosto podarjene, temveč priborjene v desetletjih političnih bojov, stavk, uporov, vstaj in revolucij. Poleg tega je treba opozoriti še na najpomembnejše – zahodne parlamentarne demokracije znotraj ustroja kapitalističnega sveta niso nikoli povsem uresničile prvih dveh korpusov pravic. Pod težo pritiska emancipatornih in antisistemskih gibanj so bile priznane vsebinsko omejene pravice zgolj z namenom pomiritve družbenih napetosti. Vendar še danes na primer ne obstaja enakopravnost med spoloma – morda so ženske dobile volilno pravico, a žensko delo je še vedno manj cenjeno, slabše plačano, dostopnost do zaposlitve težja, kakor je tudi nasilje nad ženskami strukturno globoko zakoreninjeno in prisotno.⁶ Enako velja za socialne pravice, ki so bile vzpostavljene po drugi svetovni vojni. Dosežen je bil relativno zelo visok življenjski standard delavstva, a strukturnih razlogov neenakosti se socialna država ni dotaknila. Še več, v današnjem času krize je socialna država na udaru varčevalnih ukrepov in predvidene strukturne reforme ogrožajo njen obstoj v dosednji obliki.

Prvi vidik demokracije je torej proces – tok zgodovinskega časa, ki mora omogočati čedalje večje uresničevanje posameznikovih in skupnostnih človekovih pravic. A pri tem ne gre za linearno, skorajda samoumevno pridobivanje vedno novih pravic. Zahodna parlamentarna demokracija je namreč rezultat konfliktnih zgodovinskih teženj različnih segmentov družbe, saj je hkrati posledica bojov meščanstva, delavstva in žensk za temeljne politične pravice ter trdovratnega in pogosto izjemno agresivnega vztrajanja nosilcev družbene in ekonomske moči pri kapitalističnem načinu proizvodnje in kapitalističnih družbenih odnosih, torej odnosih neenakosti, izkoriščanja in strukturnega nasilja. Zavedati se je torej treba, da z zahtevo po neposredni demokraciji nadaljujemo zgodovinske procese izpred stotih let, ko je politična samoorganizacija delavstva, žensk in drugih izkoriščenih družbenih slojev pripeljala do točke, ko so morali vladajoči razredi popustiti in dovoliti izpolnitev določenih segmentov pravic. Današnja ureditev je tako kompromis med zahtevami antisistemskih gibanj in (ne)močjo oblastnih struktur, kompromis med težnjami meščanstva in delavstva. Zadnje je že od začetka lastne samoorganizacije zahtevalo ali postavljalo kot končni cilj neposredne oblike soodločanja in soupravljanja skupnosti. Ta cilj ni bil nikoli dosežen, ampak sta bila kot približek uvedeni parlamentarna ureditev in socialna država. Politični sistem s parlamentom in voljenimi poslanci je danes, s stališča potreb velikega dela družbe po politični participaciji, znova soočen z nujno, da naslovi svoje lastne omejitve. Tako se odpira vprašanje sistema demokracije oziroma njene strukture. Poleg večnega vprašanja uveljavitve in širitve temeljnih človekovih pravic se to vprašanje danes nanaša na strukture soodločanja, ki omogočajo ali onemogočajo politično participacijo. To je strukturni vidik razvoja demokracije, ki se mu pogosto reče tudi četrti val temeljnih človekovih pravic, to je pravic do neposrednega soodločanja in soupravljanja javnih zadev.

Neposredno soodločanje

Pomen širitve demokracije v strukturnem smislu je v pravici prebivalstva do neposredne vključitve v javne zadeve skupnosti na lokalni in državni ravni, pravici, ki jo parlamentarna demokracija v

veliki meri omejuje. Možnost vpliva posameznika je v današnjem sistemu zgolj občasna in posredna, omejena je predvsem na izvolitev predstavnikov. Do naslednjih volitev za navadnega prebivalca tako rekoč ni več možnosti za sprejemanje političnih odločitev ali vpliva na svojega zastopnika. In ravno ta nemoč se pogostokrat izrazi kot nezainteresiranost za politično delovanje, saj ljudje ne vidijo več smisla v sodelovanju v sistemu, ki ne odraža in izpolnjuje njihovih potreb. Sodelovanje pri upravljanju javnih zadev je navsezadnje tudi temeljna ustavna pravica, ki v tem pogledu še ni izpolnjena.⁷ Preden preidemo k njenemu uresničevanju, se moramo dotakniti še najpomembnejšega predpogoja za uvedbo neposredne demokracije, to je dejstva, da mora neposredno soodločanje vedno izhajati iz temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter varstva manjšin pred odločitvijo večine. Z drugimi besedami – večina nikdar in nikoli ne sme odločati o neposrednih pravicah manjšine. Politične pravice večine morajo torej biti omejene s človekovimi pravicami posameznikov in posameznic oziroma pravicami manjšin. Obstaja namreč dvom, da bi se neposredna demokracija spremenila v vsesplošno zatiranje manjšin po želji večine.

Strahovi pred neposredno demokracijo izvirajo tudi iz površno oziroma napačno razumljenega pojmovanja. Nasprotniki, kot tudi nekateri zagovorniki, jo razlagajo v smislu sistema, v katerem bi vsi ljudje odločali o vsem in se tako ves čas ukvarjali s politiko. Potemtakem bi čez noč izginile vse zdaj znane politične institucije, od parlamenta, vlade, ministrstev do strank in sindikatov, v negotovosti bi bila ustava, kakor bi svoje mesto v javnem odločanju izgubili tudi tehniški, naravoslovni in družboslovni strokovnjaki. Namesto njih bi oblast prevzeli vseobsegajoči zbori (aktivnih) prebivalcev.⁸ Tako poenostavljena razlaga pozabi poudariti temeljno značilnost javnega delovanja skupnosti. Torej povsem praktično razliko med odločanjem ljudi glede nekega vprašanja in izvajanjem sprejetih odločitev. Ko na primer krajevna skupnost, soseska, občina ali mesto sprejme neko odločitev, mora obstajati neko izvoljeno ali imenovano telo, ki bo to odločitev izvedlo v realnem svetu, na podlagi obstoječih družbenih pravil in ob upoštevanju človekovih pravic. Naloga neposredne demokracije je v smislu zagotavljanja izraza volje skupnosti in izpeljave sprejetih odločitev dvojna: najprej je treba razširiti možnost ljudi do neposrednega soodločanja o javnih zadevah in zatem zagotavljati neposreden nadzor nad predstavniki, ki v imenu skupnosti izvajajo sprejete odločitve. Tak razvoj demokracije zahteva tudi njeno povrnitev tja, od koder je v družbah pred oblikovanjem modernih političnih institucij tudi izšla – pomeni vrnitev javnega delovanja iz predstaviških institucij v samo skupnost, in sicer na lokalni, regionalni in državni ravni – pomeni oblikovanje skupnostne in posvetovalne demokracije. Dejansko gre za proces postopne vpeljave posvetovalnih oblik demokracije – horizontalnih odnosov soodločanja, v katerem bodo določene danes poznane politične institucije s časom postale manj pomembne, dobile drugačno vlogo ali tudi prenehale obstajati. Je pa tudi proces postopnega učenja skupnega soodločanja in nadaljnje širitve temeljnih človekovih pravic.

Načina, kako uveljavljati to razširjeno pravico soodločanja in nadzora, sta *sistem glasovanja* in *posvetovalni (deliberativni) sistem*. Danes najbolj znani in razširjeni instituti neposredne demokracije v svetu so glasovalne narave, in sicer so to *referendum*, *ljudska iniciativa* in *odpoklic*. V vseh treh primerih govorimo o pri nas dobro znanem in dodobra zlorabljenem institutu referenduma.⁹ Razlika

⁷ Člen 44 Ustave RS – sodelovanje pri upravljanju javnih zadev – predvideva, da ima vsak državljan pravico, da v skladu z zakonom neposredno ali po izvoljenih predstavnikih sodeluje pri upravljanju javnih zadev. Glej: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf>.

⁸ Kot primer navajam misleca z obeh političnih področij: Božidar Debenjak tako ugotavlja, da je neposredna demokracija v moderni družbi nemogoča: <https://www.dnevnik.si/objektiv/intervjuji/iz-kapitalizma-se-lahko-roditi-tudi-barbarstvo>. Ivan Štuhec pa gre še korak dlje in jo označi za potencialno nevarno idejo: <http://www.rtvso.si/slovenija/ivan-stuhec-neposredna-demokracija-je-vcasih-nevarna/301761>.

⁹ Referendum o oploditvi z biomedicinsko pomočjo leta 2001, referendum o tehničnem zakonu o izbrisanih leta 2004 in referendum o družinskem zakoniku leta 2012 so bili trije primeri zlorabe referendumskega odločanja za omejevanje pravic manjšin ter spodbujanje nestrpnosti v družbi.

¹⁰ Alternative so različne, od urbanih skvoterskih gibanj in ruralnih ekoloških skupnosti, bolj znanih na Zahodu, do staroselskih skupnosti Afrike, Azije in Amerike ter množičnih socialnih gibanj, kot je na primer brazilski Movimento Sem Terra (Gibanje podeželskih delavcev brez zemlje). Za vse je značilna določena stopnja neposrednega odločanja v skupnosti.

je v funkciji, prva dva instituta omogočata odločanje o določenem vprašanju, medtem ko odpoklic omogoča nadzor nad voljenimi javnimi predstavniki (Bernamedi in dr., 2008: 12–15). Vendar je zgolj referendumsko odločanje, ne glede na pobudnika, nezadosten in problematičen element v razvoju neposredne demokracije. Njegova slabost izvira iz vsebinske omejenosti na eno samo vprašanje, medtem ko na ravni soodločanja omogoča zgolj glas za ali proti. S tem se spodbuja nekakšno tekmovanje dveh različnih

idej, nespravljiv boj za glasove večine, ki nazadnje preglasujejo manjšino. Ne glede na še tako široko in poglobljeno razpravo je končni rezultat vedno odločitev večine. Tak rezultat ne spodbuja povezanosti posamezne skupnosti, ampak jo odznotraj razdvaja na dva nasprotujoča si pola.

Druga oblika širitve pravice do neposrednega odločanja in nadzora, prej omenjeni posve-tovalni sistem, uvaja, v nasprotju z navadnim glasovanjem, drugačen, za skupnost bistveno bolj povezovalen način odločanja. Ta način lahko poimenujemo tudi soodločanje. Bistvena pojavna oblika soodločanja so *javne skupščine in zbori*, ki pomenijo nadgradnjo glasovalnega sistema. Temeljni načini njihovega delovanja so predstavitev in argumentacija stališč, poslušanje drugih/ drugačnih mnenj, izmenjava informacij in sprejemanje odločitev. Sama izvedba srečanj mora biti zasnovana in izpeljana v skladu z določenimi načeli, ki omogočajo iskanje in oblikovanje soglasnih rešitev. To ne pomeni, da skupščine in zbori ne glasujejo o posameznih vprašanjih, prednost take obravnave javnih zadev se pokaže v procesu sprejemanja odločitev, ki namesto tekmovanja dveh nasprotnih idej, značilnih za referendum, daje poudarek iskanju vzajemnega dogovora v skupnosti (Svete, 2013). Demokratični moment se udejanja z osnovnimi pogoji za delovanje: odprtostjo za javnost, možnostjo prisotnosti za vse zainteresirane, pravico do dajanja pobud in enakostjo med vsemi udeleženci. Javna naravnost takih zborovanj se nanaša v smislu konteksta na prost dostop do udeležbe vseh aktivnih posameznikov in v smislu vsebine na dejstvo, da morajo posamezniki navajati »javne« in ne individualne razloge za svoja stališča – srečanje išče rešitve za skupno dobro in ne poskuša uveljaviti individualnih ciljev. Prav tako mora zadostiti možnosti za odprto dajanje pobud, torej za enakopravno možnost predstavljanja različnih stališč (Conover in dr., 2002: 4).

Kaj ima z (neposredno) demokracijo Metelkova?

Vzporedno s parlamentarno ureditvijo po svetu že ves čas obstajajo vzporedni, neposredno demokratični sistemi soupravljanja skupnosti, ki dokazujejo, da predstavniški sistem ni edina oblika demokracije.¹⁰ Proces nadaljnje razširitve neposrednega upravljanja skupnosti torej ni nikakršna utopija, ampak obstoječe dejstvo, smer, v katero se bodo razvijali emancipatorski in antisistemski boji ter gibanja. Vendar na tem mestu ne bi opisoval tujih zgledov. Poudaril bom lokalni eksperiment, ki nosi vse značilnosti tako procesa kot strukture razvoja demokracije v smeri neposrednega soodločanja. Morda nenavadno za zunanjega opazovalca, a AKC Metelkova mesto se ni nikoli opredelila kot projekt širjenja (neposredne) demokracije oziroma niti ne goji takega samorazumevanja. Ne glede na dejstvo, da se v javnem diskurzu pojavljajo predvsem označevalci, povezani z alternativno kulturno produkcijo, je Metelkova izrazito političen prostor. Eno je seveda, da je že obstoj Metelkove politično dejanje, saj že dve desetletji kljubuje kapitalskim interesom nepremičninskih lobijev in je bila sposobna preživeti obdobje vsesplošne intenzivne gradnje v

času pred zadnjo krizo zahodnega kapitalizma. Na drugi strani je proces gradnje Metelkove kot idejnega in fizičnega prostora vseskozi političen proces, ki nujno vsebuje kompleksne relacije z državno in mestno oblastjo, z inšpektorati in s policijo. Status izjeme, ki se priznava Metelkovi, je torej produkt političnega boja s političnimi sredstvi. Ne glede na odsotnost samodefinicije v povezavi s širjenjem demokracije, tudi sama Metelkova poudarja, da je prostor tako avtonomne kulturne kot tudi socialne in politične dejavnosti. V tem pogledu že od zasedbe naprej eksperimentira in preizkuša alternativne politične inovacije, pri čemer poudarja avtonomijo, samoorganizacijo in mrežno-horizontalno delovanje. Temu delovanju bi bilo neupravičeno pripisati naključnost, saj se ga »metelkovsko pleme« vseskozi dobro zaveda in ga tudi samoreflektira. Eden zadnjih opisov same sebe s strani metelkovec razkriva zelo jasno zavedanje vseh različnih razsežnosti in procesov, ki tvorijo današnje Metelkovo. Ta je

hkrati prostor in skupnost. Tukaj se nenehno prepletajo in plemenitijo številne dejavnosti: dnevna in nočna, umetniška in socialna, ekonomska in kulturna, politična in izobraževalna, individualna in kolektivna, arhitekturna dejavnost, dejavnost socialnega dela, psihoterapije in varnosti, če naštejemo zgolj nekatere. Na Metelkovi danes delujejo cirkus, več galerijskih prostorov, lezbični in gejevski klub, univerza, čajnica, kuhinja, številni glasbeni klubi, športno igrišče, prostor društva za kulturo hendikepa, glasbeni studio, prostori nevladnih organizacij, več knjižnic, mladinski hostel, umetniški ateljeji, rokodelske delavnice in še in še. Ključna značilnost Metelkove pa je, da ponudi veliko odprtega prostora, ki vse omenjeno poveže v živ organizem. (Izjava za javnost ob 19-letnici AKC Metelkova, 2012)

V zgoraj omenjenem pomenu širjenja človekovih pravic kot bistvene demokratične prvine je bila Metelkova vedno »domovanje« skupin, pobud, društev in dogodkov, ki brez zadržka kritizirajo obstoječo družbo, njeno sprenevedanje ter z lastno aktivnostjo pripomorejo k razbitju tabujev, odpiranju novih političnih prostorov, oblikovanju alternativnih praks in sprejemanju drugačnosti. Nekatero od teh pobud so trajale le kratek čas, druge so postale ali postajajo pomemben političen subjekt, ki deluje tudi na formalnem političnem področju. Nemogoče je predstaviti celotno paleto in vidike številnih političnih delovanj, ki jih je tako ali drugače do zdaj gostila Metelkova, zato naj jih navedemo le nekaj: Klub SOT 24,5 – klubski prostor YHD – Društva za teorijo in kulturo hendikepa, LGBT skupnost z legendarnima kluboma Monokel in Tiffany, mednarodni feministični in queerovski festival Rdeče zore, anarhistični [A]Infoshop in že dolgo razpadla aktivistična platforma Urad za intervencije (UZI). Naštete politične dejavnosti in grupacije zadostujejo za razumevanje pomena Metelkove kot prostora alternativnega in nestranskega političnega delovanja, hkrati pa izrisujejo raznolikost političnih vsebin, pristopov in delovanja, ki so tako ali drugače aktivni v tem prostoru. Brez avtonomnega prostora, ki omogoča neodvisno delovanje, bi te družbene in politične skupine ter njihove kritične ideje imele bistveno manjše možnosti za obstoj. Pravice LGBT skupnosti, hendikepiranih, migrantov, izbrisanih, antikapitalistična misel in akcija – vsemu temu je Metelkova omogočila odprt prostor sredi glavnega mesta, še natančneje, okoli domnevno marginalnih skupin se je skonstruirala njena zgodba. Se pravi, da je Metelkova omogočala/omogoča fizično manifestacijo, rojstvo krika žalosti, krika groze, krika jeze, krika zavrnitve zaradi kapitalističnega pohabljanja človeških življenj. Omogoča tisto izhodišče teoretske refleksije današnjega časa, ki se nahaja v odporu, negaciji normalnosti trenutnih razmer in boja (Holloway, 2004).

Metelkovo je treba torej razumeti kot pozitivno konkretizacijo zavrnitve obstoječega stanja v fizičnem prostoru. Pozitivno v smislu, da gre za prostor produkcije in ustvarjanja nečesa novega, novega razumevanja možnosti družbene organizacije, novega upanja in novih oblik samoorga-

¹¹ Projekt Zavoda Retine, ki je od Mreže za Metelkovo prevzel institucionalno koordiniranje dejavnosti zasedenih prostorov in bil podobno kot Mreža pred njim razpuščen (Korda, 2008: 32–35).

nizacije za preseganje represivnih oblik obstoja. Prostor Metelkove so tako gostili nešteto sestankov, srečanj, razprav, dogodkov, razstav in tudi povsem drobnih druženj. Njihov neposredni rezultat so bili samoorganizirani posegi v javni prostor, ki so opozarjali na akutne

problematike in izoblikovali nove poglede ter razumevanja. Stvari, ki so bile v preteklosti nepredstavljive in tabu, so danes del družbene realnosti in sprejeta politična tema javnega diskurza. Ena od neposrednih posledic morebitnega neobstoja Metelkove bi bila gotovo tudi večja razširjenost nestrpnosti, šovinizma in diskriminacije do različnih manjšin v družbi, sam političen prostor pa bil osiromašen, nekritičen in zaprt v zastarele koncepte. Metelkova tako nima le političnega pomena za »alternativno sceno«, ampak za celotno družbo, saj pomeni eno najbolj inovativnih in kritičnih osti političnega delovanja.

Poleg teh splošnih mest politike Metelkove in metelkovske politike obstaja še dodatna razsežnost, ki jo dela pomembno v razpravah o neposredni demokraciji in s tem vredno naše pozornosti v tem kontekstu. Metelkova je namreč v dvajsetih letih svojega obstoja šla skozi svojevrsten politični proces, ki je proizvedel nekaj, čemur upravičeno rečemo samonikle politične strukture. Ne glede na to, da Metelkova same sebe – vsaj ne zelo opazno – ne pojmuje kot projekt neposredne demokracije, se vendarle s svojim delovanjem zelo jasno umešča v področje neposredne demokracije in raziskovanja nehierarhičnih modelov družbene organizacije. Treba se je zgolj vprašati, ali ima Metelkova svojega programskega direktorja, vodjo stikov z javnostjo, nadzorni svet, morda kadrovsko službo, in postane povsem jasno, kaj s tem mislimo.

Formalnim ureditvam in uokvirjanju znotraj obstoječega pravnega reda so se pomembni segmenti Metelkove ves čas izogibali, saj to v obstoječih razmerah nujno pomeni vpeljavo hierarhičnih odnosov. To ne velja za vse uporabnike in uporabnice Metelkove in treba je priznati, da prostor že od zasedbe naprej nenehno pretresajo napetosti med »avtonomisti« z jasno linijo antikapitalizma in »neodvisnimi«, ki so zagovarjali večjo mero institucionalizacije, a to nasprotje ne ovira, ampak spodbuja raznolikost kulturne, socialne in politične produkcije (Korda, 2008: 25). Poimenovanje nosilnega subjekta v letih pred zasedbo kot Mreže za Metelkovo – sprva pobuda, nato gibanje in končno društvo – nakazuje, kakšna je bila idejna podlaga za nadaljnji razvoj. Ob omenjenih trenjih in razmeroma spontani ter neorganizirano organizirani zasedbi prostorov nekdanje vojašnice Mreža ni preživela svoje uresničitve kot (politični) subjekt samoorganizacije in je doživela najprej samoukinitve in nato reorganizacijo oziroma razširitev z novimi akterji, ki so aktivno sodelovali v zasedbi (ibid., 27). Prostor, ki ni dovoljeval vzpostavitve hierarhične krovne organizacije, je nato organsko iznašel telo samorganizacije v obliki rednih ponedeljkovih srečanj Razvojnega načrta Metelkove,¹¹ kjer so se srečevali posameznice in posamezniki ter člani skupin, ki so uporabljali zasedene prostore – skratka vsi Metelkovci – ter zainteresirane javnosti (Hren in dr., 1995: 16–19). S tem je bila tudi oblikovana skupnost navznoter avtonomnih, a forumsko povezanih subjektov, zagotovljena pa tudi avtonomija delovanja navzven. V dolgem in kontradiktornem procesu gradnje metelkovske skupnosti se je Forum AKC Metelkova mesto vzpostavil kot politično telo. Dejansko je metelkovski Forum oblika javne skupščine, ki odloča o delovanju skupnosti. Njegova vloga se je ohranila do danes – namen ni vladati, ampak koordinirati dogajanje, razvoj in sobivanje metelkovskih subjektov ter predvsem razreševanje praktičnih vprašanj, ki jih pred delovanje heterogene skupnosti postavlja vsakdanje delovanje.

Seveda Metelkova in njen Forum nista idilična in idealno tipska skupnost neposredne demokracije, ampak sta polna nasprotij in konfliktov, ki zrcalijo različne interpretacije, interese in prakse tam delujočih subjektov. A vendarle je forum formalen mehanizem, prek katerega določena

skupnost identificira vprašanja ter jih razrešuje na način, ki predvideva aktivno sodelovanje vseh deležnikov. V odsotnosti izvršne veje metelkovske oblasti je izvajanje odločitev političnega telesa, torej foruma, odvisno od tega, ali jih tisti, na katere se odločitve nanašajo, prostovoljno prevzamejo in izvedejo ali ne. Ta mehanizem ni vedno oziroma nikoli ni preprost, niti ni popoln, a vendar po dolgih letih ne smemo spregledati, da v praksi deluje kot okvir za izvajanje programa in dejavnosti, ki so prepoznavne v evropskem in svetovnem merilu, hkrati pa omogoča Metelkovi, da jo uradne mestne oblasti prepoznavajo kot enakopraven politični subjekt. V tej luči se nam kaže kot heterotopija, stvaren in neutopičen, v danem sistemu obstoječ protisistem. Ne gre za utopično skupnost prihodnosti, temveč za obstoječo (politično) skupnost tukaj in zdaj (Gregorčič, 2011: 52–54). Metelkovo moramo zatorej razumeti in interpretirati kot politični eksperiment, ki ima pozitivne učinke tako navznoter, torej neposredno na samo metelkovsko skupnost in njene uporabnike z raznovrstnim kulturnim in socialnim programom, kot tudi navzven, posredno prek intervencij v javnem prostoru in z »odmevi«, ki jih sproža s svojim obstojem in delovanjem.

Metelkova in njene težave ter uspehi kažejo, da neposredna demokracija ni dana od zgoraj, vpeljana z dekreti, ampak mora biti organska, nastati mora od spodaj, ali kot je bilo pronicljivo zapisano ob lanski obletnici:

Kar je Metelkova danes, to bi nikdar ne mogla postati s kakršno koli intervencijo od zgoraj. Noben nacionalni kulturni program, nobena vizija mestne kulturne politike, nobeno evropsko leto avtonomije in nobena prestolnica kulture bi s svojim leporečjem in velikimi besedami ne mogla stkati vezi tovarištva, ljubezni in solidarnosti, pa tudi inovacije, trme in – po potrebi – bojne zavesti. To so gonilne sile, zaradi katerih je Metelkova nenehno bila in je polje stalne inovacije in dinamike – tako na področju kulturne in umetniške produkcije kakor na področju z njo povezanega ustvarjanja kvalitetnih oblik družbenosti in družabnosti. Omenjene vezi so tudi bistvo tega, kar Metelkova lahko v prihodnje šele postane. Temu bistvu metelkovci in metelkovke pravimo avtonomija. (Izjava za javnost ob 19-letnici AKC Metelkova, 2012)

Ob tem naj še poudarimo, da je Metelkova samonikel eksperiment, ki se ne ravna po nekem od zunaj vpeljanem modelu, temveč se samostojno izumlja in gradi na podlagi lastnih moči, kar ji je navsezadnje tudi omogočilo, da je nemoteno ustvarjala v razmerah vsesplošne gradbene evforije in deluje tudi zdaj, v razmerah krize, ko je marsikateri (institucionalni) kulturni in ekonomski subjekt končal svoj obstoj. Ravno »formalna« metelkovska politična struktura, temelječa na načelih neposredne demokracije, je v veliki meri zaslužna za visoko stopnjo odpornosti in vzdržljivosti do zunanjih pritiskov oblastnih struktur in kapitala. Metelkovski Forum kot oblika alternativne politične strukture je torej mogoče prepoznati kot nekaj, kar je treba raziskovati in prepoznavati alternativne odnose soodločanja in alternativno paradigmo upravljanja s prostori. In potem ugotovitve uporabljati za nadaljevanje eksperimentov v drugih prostorih. Ali če obrnemo malo drugače, Metelkova ima družbeno odgovornost, da svoja znanja, pridobitve in zamisli nenehno širi navzven, izžareva alternativo obstoječemu mišljenju in omogoča, da nepredstavljivo postane realnost.

Literatura

- AKC METELKOVA MESTO. 2012. *Izjava za javnost ob 19-letnici AKC Metelkova*. Dostopno prek: www.metelkovamesto.org (31.08.2012).
- BERAMENDI, V. in dr. (2008): *Direct Democracy*. Stockholm, International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

- DEBENJAK, B. (2013): *Iz kapitalizma se lahko rodi tudi barbarstvo*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/objektiv/intervjuji/iz-kapitalizma-se-lahko-roditi-tudi-barbarstvo> (10. junij 2013).
- DE BONFILS, L., HUMBERT, A. L., IVAŠKAITĖ-TAMOŠIŪNĖ V., MANCA, A. R., NOBREGA, L., REINGARDE, J. in RIOBÓO LESTÓN, I. (2013): *Gender Equality Index – Country Profiles*. Vilnius. European Institute for Gender Equality. Dostopno prek: <http://eige.europa.eu/sites/default/files/Gender-Equality-Index-Country-Profiles.pdf> (10. junij 2013).
- BIBIČ, B. (2003): *Hrup z Metelkove*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- CONOVER, J., SEARING, D., CREWE, I. (2002): *The Deliberative Potential of Political Discussion*. V *British Journal of Political Science* (32): 21–62. Cambridge, Cambridge University Press.
- DE BONFILS, L. in dr., (2013): *Gender Equality Index – Country Profiles*. Vilnius, European Institute for Gender Equality.
- DELOVSKO-PUNKERSKA UNIVERZA. (2012). *Zahteve Delavsko-punkerske univerze Vladi Republike Slovenije in poziv k udeležbi na ljudski vstaji v petek, 21. 12. 2012*. Dostopno prek: <http://www.dpu.si/zahteve-delavsko-punkerske-univerze-vladi-republike-slovenije-in-poziv-k-udelezbi-na-ljudski-vstaji-v-petek-21-12-2012/> (13. junij 2012).
- FEDERACIJA ZA ANARHISTIČNO ORGANIZIRANJE. (2012). *Ne diskriminiramo, vsi so gotovi*. Dostopno prek: <http://www.a-federacija.org/2012/12/06/ne-diskriminiramo-vsi-so-gotovi/> (13. junij 2013).
- GIBANJE VLV. (2012). *Manifest vseslovenske ljudske vstaje*. Dostopno prek: <http://www.vlv.si/manifest-vseslovenske-ljudske-vstaje/> (13. junij 2012).
- GREGORČIČ, M. (2011): *Potencia*. Ljubljana, Založba /*cf .
- HOLLOWAY, J. (2004): *Spreminjajmo svet brez boja za oblast*. Ljubljana, Študentska založba.
- HREN, M., KOFMAN, K., BEŠIREVIČ, E., SEREC, N., VINKO, D. (ur.) (1995): *Razvojni načrt za kasarno ob Metelkovi ulici*. Ljubljana, Retina.
- JANOVIČ, N. (2013): *Upori in alternativne politične prakse (analiza, teza, intervencija)*. Dostopno prek: <http://delikatesabynikolajanovic.wordpress.com/2013/04/24/upori-in-alternativne-politice-prakse-analiza-teza-intervencija/> (10. junij 2013).
- KORDA ANDRIČ, N. (2008): *Alternativna kulturna produkcija*. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- LEŠNIK, A. (2000): *Od despotizma k demokraciji*. Ljubljana, Modrijan.
- NIJEBOER, A., VERHULST, J. (2007): *Direct Democracy*. Bruselj, Democracy International.
- ODBOR ZA PRAVIČNO IN SOLIDARNO DRUŽBO. (2012). *Manifest*. Dostopno prek: <http://odbor.si/manifest/> (13. junij 2013).
- PAVLIŠIČ, A. (2013): *Mediji ponovno gradijo legitimnost politike, ki so jo vstaje razgradile*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/45/vstaje/#1> (16. julij 2013).
- SVETE, M. (2013): *Neposredna politična demokracija – proces neposrednega spreminjanja družbe*. V *Kam plovemo?* N. Šoštarič (ur.), 25–31. Ljubljana, Založba Sanje.
- ŠTUHEC, I. (2013): *Ivan Štuhec: neposredna demokracija je lahko včasih tudi nevarna*. Dostopno prek: <http://www.rtvlo.si/slovenija/ivan-stuhec-neposredna-demokracija-je-vcasih-nevarna/301761> (19. junij 2013).
- USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE. Dostopno prek: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf> (10. junij 2013).